

Карпенко О. В.

кандидат наук з державного управління,
докторант Національної академії
державного управління при Президентові України,
старший науковий співробітник
ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського,

Литовченко О. В.

науковий співробітник
ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського,

Ткаченко В. Ю.

провідний редактор
ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНИХ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ В ТУРЕЧЧИНІ

***Анотація.** Проаналізовано багаторівневу систему реалізації державної освіти Туреччини. Розглянуто основні засади реформування органами державного управління сфери освітніх послуг та підвищення якості їхнього надання різними навчальними закладами.*

***Ключові слова:** державна система освіти, професійно-технічні ліцеї, підвищення якості освіт, теологічні ліцеї.*

На сучасному етапі входження України у європейський простір особливу зацікавленість у вітчизняних науковців педагогічної галузі науки викликає досвід реформування освіти Турецької Республіки – країни, яка не будучи членом ЄС бере активну участь у Болонському процесі. Самобутність турецького реформування пов'язана з державною політикою амбівалентності релігійних устоїв та засад громадянського суспільства [17], адже до цього часу жодній мусульманській країні не вдалось так гармонічно увійти до європейських освітніх традицій. Тому й не дивно, що Туреччина приєдналася до Болонського процесу ще в 2001 році, а місцеві дипломи випускників вищих навчальних закладів визнаються університетами ЄС та США.

Метою статті є аналіз іноземних та вітчизняних джерел з питань реформування державної системи освіти Туреччини.

У продовж останніх років серед наукових досліджень особливостей турецької освіти слід згадати праці К. Салімової, яка розглядала історію розвитку шкільної справи, де релігійне виховання і навчання поєднано з становленням світської державної системи освіти, основними рисами якої є обов'язковість, демократичність та безкоштовність [5]. У роботах С. Сапожникової здійснено історичний аналіз системи підготовки педагогічних кадрів, становлення й розвиток системи довузівської освіти, здійснено огляд та структурний аналіз реформування державних освітніх послуг у сучасній Турецькій Республіці, як країни-члена

Чорноморського економічного співтовариства. Зокрема, дослідник порушує проблемні питання надання освітніх послуг, що пов'язані з підвищенням якості викладання і приведенням системи підготовки кадрів у відповідність до потреб економічного розвитку. Науковець акцентує увагу на процедурі підготовки педагогічних кадрів у ВНЗ, основною місією яких є реалізація всебічної програми навчання майбутніх вчителів, консультативної підтримки, що забезпечує одержання високого рівня підготовки викладання навчальних дисциплін [6-10]. Проблематикою підготовки кваліфікованих викладачів вищої школи займалися Л. Гур'є та А. Газізова, акцентуючи увагу на необхідності стажування аспірантів за кордоном та впровадженні спільних із зарубіжними університетами докторських програм [2]. У своїх дослідженнях С. Усманова порівнювала багаторівневі моделі сучасної освіти України та Туреччини, зокрема аналізуючи різні механізми отримання ступенів «бакалавр» та «магістр», а також підготовку наукових та педагогічних працівників вищої освіти [11–12]. У монографії Т Десятова проаналізовано структуру системи професійно-технічної освіти Туреччини популярними начальними закладами, якої є: анатолійські технічні, анатолійські професійні та комерційно-туристичні ліцеї, а також турецько-німецькі професійно-технічні навчальні заклади. Особливу увагу у структурі системи професійно-технічної освіти науковець приділяє роздільним жіночим та чоловічим ліцеям. Дослідником зазначається, що у жіночих навчальних закладах підготовку спеціалістів здійснюють в основному для сфери послуг, туризму, переробної та текстильної промисловості, натомість у чоловічих – акцент робиться на підготовці висококваліфікованих робітничих кадрів та спеціалістів для основних галузей промислового та сільськогосподарського виробництва.[3].

Турецькі науковці С. Алкен, С. Оцдемур, Х. Тюзун досліджуючи проблеми використання дистанційного навчання в початковій школі, детально проаналізували місцеві ІКТ «Програми базової освіти» (далі – ПБО) та методологію електронного ігрового навчання, які спрямовано на підвищення якості освіти. Основними завданнями впровадження ПБО дослідники вважають:

- уніфікацію і розширення системи обов'язкової освіти;
- комп'ютеризацію системи початкової освіти для зменшення чисельності учнів у шкільних класів;
- впровадження програм професійної підготовки для шкільного керівництва, вчителів та інспекторів;
- введення в початкову школу обов'язкового вивчення іноземної мови;
- перетворення початкових шкіл у комунальні навчальні центри [13; 16; 18].

Розглядаючи основні етапи історичного розвитку освіти в Туреччині зазначимо, що перші загальноосвітні (так звані «світські») школи було відкрито у 1839 р., де окрім грамоти,

також навчали й іноземним мовам, предметам природно-математичного циклу, готували цивільних чиновників, військових фахівців, а вже у 40-60-ті роки XIX сторіччя відкрилися й перші професійні школи: педагогічні (1849 р.), сільськогосподарські (1847 р.), лісові (1853 р.) та медичні (1866 р.). Початкові світські школи мали два ступені підготовки: перша – «*сиб'ян*» (для хлопчиків віком 7-10 років та дівчаток віком 6-10 років), де безкоштовно навчали грамоті та релігійним дисциплінам; та друга – «*рюшти*» – де у продовж наступних 4 років учні навчалися турецькій мові та отримували знання з елементарної арифметики, історії та географії. У той же час середня освіта теж мала дворівневий ступінь підготовки: «*ідадіє*» і «*султани*», але до 1868 р на території країни повноцінна середня освіта здійснювалася лише у двох ліцеях (у Галатасараї та Дюрюшшефіку), де викладались: турецька та іноземні мови, математика, фізика, хімія, основи бухгалтерії, товарознавство, креслення. Вже тоді існували й недержавні заклади освіти – приватні іноземні школи різних рівнів, які в основному належали християнським національним меншинам. Зокрема, Роберт-коледж (1863 р., Стамбул), заснований католицьким місіонером Хамліном на кошти американського торговця Х. Роберта, який у 1971 р. реформовано у Босфорський університет. Масштабне поширення світської освіти в Туреччині розпочинається тільки після проголошення Республіки у 1924 р.. Одночасно всі навчальні заклади стали державними (з початковою безкоштовною освітою), а Міністерство освіти змінило застарілі освітні програми шляхом запровадження викладання природознавства, математики, всесвітньої історії та літератури. У 1973 р. в країні введено обов'язкову загальну восьмирічну освіту, а з 1991 р. у середніх школах Туреччини запроваджено кредитно-модульну систему навчання [4, с. 17, 34].

З 1982 р. урядом структуровано теологічне навчання, яке стало складовою частиною єдиної державної системи освіти, а релігійні дисципліни отримали обов'язковий статус. Причинами легітимізації викладання релігійних дисциплін та функціонування теологічних освітніх закладів були євроінтеграційні суспільно-політичні процеси. Але, не дивлячись на відокремлення релігії від держави, іслам і понині залишився головним фактором формування сучасної свідомості для турецьких громадян. Тому з метою запобігання створенню мережі підпільних та неконтрольованих владою сект та шкіл, що поширюють радикальні ісламістські ідеї, держава взяла на себе контроль над духовним життям і діяльністю віруючих, розширивши одночасно можливості здобуття релігійної освіти та виховання. Відповідні підрозділи Міністерства національної освіти Турецької Республіки займаються організацією підготовки релігійних наставників, служителів культури, викладачів релігійних дисциплін з метою підвищення їхнього освітнього і культурного рівня, а також для уніфікації тлумачення духовних принципів моралі, які прищеплюються молоді. Спочатку релігійні освітні заклади було представлено школами «імамів-хатибів» (2-річне навчання) та теологічними ліцеями (3-

річне навчання). Пізніше, у 1997 р. школи було реорганізовано, а викладання релігійної професійної освіти залишилось виключно у безоплатних теологічних ліцеях, в які можна вступити лише після закінчення загальноосвітньої 8-річної школи. Це значно розширило можливість здобути вищу освіту, оскільки диплом теологічного ліцею дає право вступу до ВНЗ не релігійного спрямування [4, с. 7].

Система сучасної турецької освіти складається з мережі державних навчальних закладів, в яких офіційно надаються базові освітні послуги. Неофіційна (приватна) освіта включає в себе всю освітню діяльність та заклади освіти, що створені для осіб, які ніколи не навчалися у системі державної освіти або залишили школу на одному з рівнів освітньої системи, а саме: приватні турецькі початкові школи, іноземні початкові школи, міжнародні початкові школи, коледжі практичних мистецтв для дівчат, центри технічної освіти для дорослих, центри громадської освіти, освітні курси, професійні підготовчі центри, управлінські та дослідні центри.

Турецька система освіти мало чим відрізняється від систем освіти будь-якої країни Європейського союзу, що сповідує принципи Болонського процесу (рис.1).

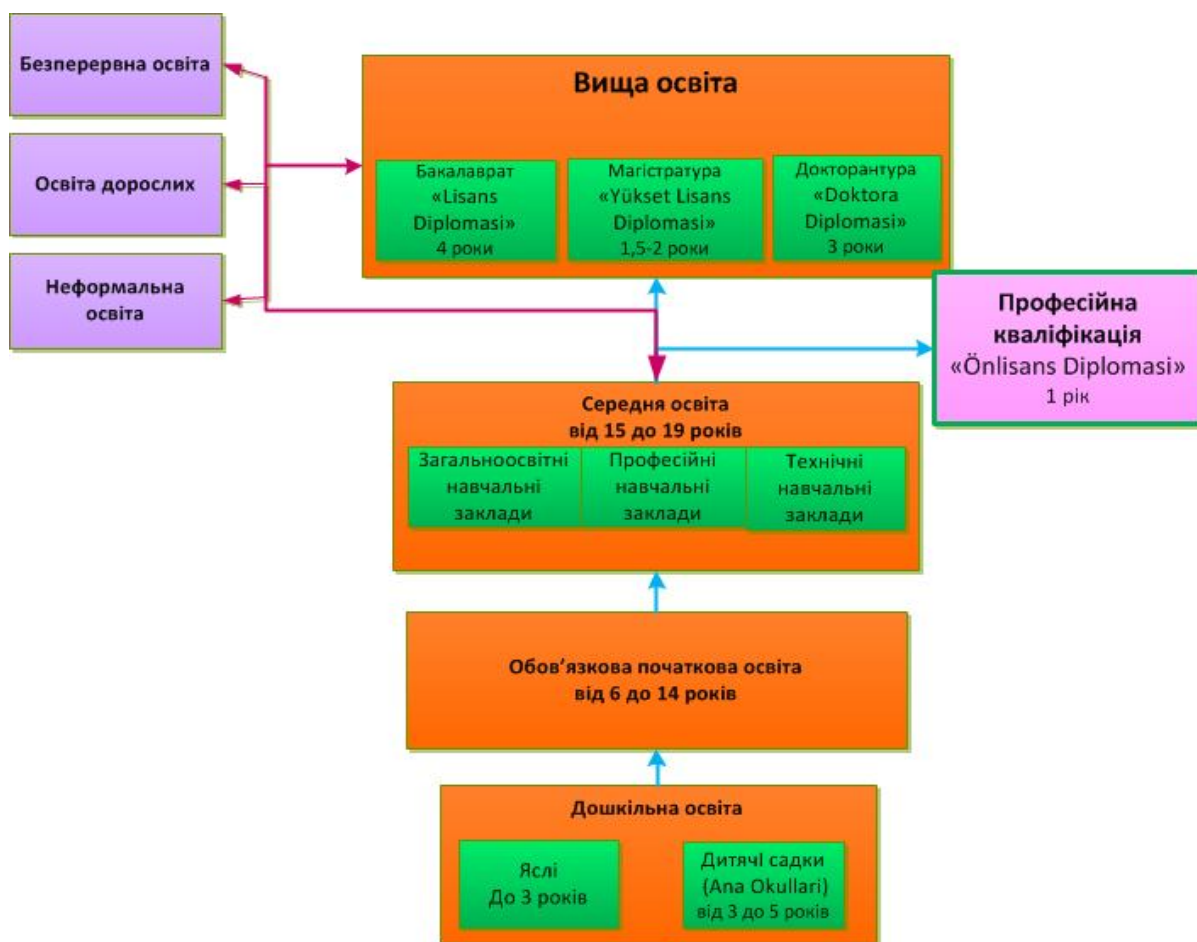

Рис.1. Система освіти Турецької Республіки

Державна освіта складається з п'яти рівнів:

- дошкільна (підготовча) школа;
- початкова школа;
- середня школа;
- професійно-технічна освіта;
- вища освіта (див. Табл. 1) [7–8].

Таблиця 1

Структура державної освіти Туреччини

Рівень	Категорія освітнього рівня	Вік осіб, рр.
I	<i>Необов'язкова дошкільна освіта</i> (дитячі садки «Ana Okullari»). Якість підготовки контролює Міністерство національної освіти	3–5
II	<i>Загальнонаціональна базова початкова освіта</i> (без перерви між початковою і середньою освітою)	6–14
III(IV)	<i>Середня освіта</i> отримується у загальноосвітніх, професійних і технічних закладах особами, які мають початкову освіту	15–18
IV	<i>Професійна кваліфікація</i> («Önlisans Diploması») однорічний цикл професійного навчання у ВНЗ, які є філіалами університетів	19–20
V	<i>Університетські ступені:</i> бакалавр «Lisans Diploması» магістр «Yükset Lisans Diploması» доктор «Doktora Diploması»	19–22 22–24 24 та вище

Основою освітніх реформ у Туреччині стало структурування та уніфікація вищої школи, шляхом приєднання закладів неуніверситетського типу (інститути, коледжі тощо) до університетів, в результаті чого було значно зменшено загальну кількість ВНЗ, а самі університети безпосередньо перетворено на потужні інтегровані навчальні та наукові центри. Система оцінювання у вищій школі Туреччини скрізь відбувається за Європейською кредитно-модульною системою ECTS (AKTS).

Система державного управління закладами освіти країни є централізованою та здійснюється Міністерством національної освіти, до складу якого входять центральне представництво (Міністерський офіс (апарат управління), Рада з вищої освіти та дисципліни – «YÖK»), Головні службові відділи, Консультативні та контрольні відділи, а також допоміжні підрозділи та інституції, які утворено при сприянні безпосередньо міністра, наприклад – Центр професійних і технічних освітніх досліджень та розвитку або Рада з координації проектів. Зазначимо, що різні регіональні та місцеві представництва державного управління освітою діють у 81 провінції та 922 районах. Окрім того, існує й зарубіжне представництво – у 39

країнах світу, а також інституції-філії (Адміністративна колегія, Національна освітня академія тощо).

До головних обов'язків Міністерства національної освіти належать:

- планування, моніторинг, контроль усіх освітніх послуг в закладах різних рівнів;
- відкриття закладів формальної та неформальної освіти (за винятком закладів вищої освіти);
- організація навчання громадян країни за кордоном;
- розробка і утвердження навчальних програм;
- координація роботи офіційних, приватних та громадських організацій;
- удосконалення матеріально-технічної бази освітніх закладів.

Ректорів університетів призначає президент республіки з числа кандидатів, поданих Радою з вищої освіти та дисципліни (далі – РВО) [7, с. 41].

РВО є автономним органом, що координує та вирішує проблеми університетських бюджетів. Для університетів основним джерелом доходу є державні субсидії, що призначаються кожного фінансового року Великими національними зборами Турецької Республіки (парламентом). Великим гуманітарним здобутком країни є значне фінансування галузі освіти, рівень якого складає 10% від загального державного бюджету. Натомість, окрім щорічних державних субсидій, університети створюють власні позабюджетні джерела доходу, такі як дослідні проекти, консультаційні послуги, служби з охорони здоров'я і створення дочірніх підприємств (ферм, рибних господарств, друкарень, ІКТ-служб тощо). Весь прибуток від такої діяльності надходить до спеціальних фондів, організація і використання яких регулюються і контролюються виключно самими університетами [8, с. 126].

Позитивним досвідом реформування галузі освіти є розвиток університетської науки. У цьому напрямку Туреччина є наочним прикладом для наслідування в Україні. Відповідно до звіту «Знання, мережі і країни: глобальне наукове співробітництво в XXI столітті» (Knowledge, networks and nations: Global scientific collaboration in the 21st century) Туреччина поліпшила свою наукову діяльність, яка за темпами розвитку конкурує з Китайською Народною Республікою, практично вдвічі випередивши Великобританію за кількістю публікацій у рецензованих журналах [14].

Починаючи з початку 1990-х роках турецький уряд декларує, що наука є одним з суспільних пріоритетів та постійно збільшує фінансові витрати на науково-дослідні, дослідно-конструкторські та технологічні роботи (Research & Development – далі R&D). Зокрема, майже в шість разів у період з 1995 - 2007 рр., а у продовж останніх років, провадить більше фінансування освіти у грошовому вираженні, ніж Данія, Фінляндія чи Норвегія разом узяті. За цей період частка ВВП Туреччини витрачена на R&D збільшилася з 0,28% до 0,72%, а число

дослідників збільшилося на 43%, та в чотири рази збільшилося опублікування документів в 2008 порівняно з 1996 роком [15].

Висновки. Підсумовуючи аналіз джерел [1-18] з питань реформування галузі освіти Туреччини зазначимо, що з метою підвищення якості освітніх послуг системою різнорівневих навчальних закладів органами державного управління було здійснено такі основні заходи:

- здійснено експериментальний «Проект оцінки якості турецьких університетів» завдяки співпраці РВО та Британської ради (консультантами з управління вищого освіти Великобританії);

- реалізовано інноваційну систему стандартів ISO 9000, яка представляє собою сукупність міжнародних стандартів забезпечення якості організацій;

- проведено загальноосвітню акредитацію із залученням досвіду АБЕТ («Accreditation Board for Engineering and Technology» – акредитаційної інженерно-технологічної ради США);

- урядом країни прийнято Постанову «Про академічну оцінку та поліпшення якості в установах вищої освіти», яка визначає основні принципи оцінки та поліпшення якості освітньої, навчальної, дослідницької та управлінської діяльності ВНЗ.

- створено незалежну Комісію академічної оцінки та покращення якості освіти у ВНЗ («YODEK»);

- запроваджено методологію електронного ігрового навчання у початкових школах.

В результаті реформування державної освітньої системи у Туреччині подолано вражаючу за масштабом неосвіченість населення та запроваджено безкоштовну середню освіту. Сьогодні турецька вища освіта стала вельми престижною і повністю відповідає рівню кращих західноєвропейських та американських університетів. Зазначимо, що в рамках гуманітарного співробітництва між Україною та Турецькою Республікою у державних університетах останньої діє безліч стипендіальних програм для українських студентів, переважно з числа кримсько-татарської молоді. На нашу думку, одним з перспективних кроків в рамках продовження міждержавної співпраці має стати взаємне визнання документів про освіту, що покращить взаємний обмін необхідними фахівцями у різних галузях життєдіяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. **Газизова, А. И.** Из опыта создания национальной системы обеспечения качества высшего образования в Турции / А. И. Газизова // Высшее образование сегодня. – 2008. – № 1. – С. 32–36. – Библиогр. в конце ст.

2. **Гурье, Л.** Проблемы подготовки преподавателей вузов Турции / Л. Гурье, А. Газизова // Высшее образование в России. – 2008. – № 10. – С. 115–120. – Библиогр.: 8 назв.

3. **Десятов, Т. М.** Система професійно-технічної освіти Туреччини / Десятов Т. М. // Професійна освіта в зарубіжних країнах: порівняльний аналіз : [монографія] / АПН України, Ін-т педагогіки і психології проф. освіти ; за ред. Н. Г. Ничкало. – 2-ге вид. – К., 2002. – Розд. 3, § 6. – С. 167–195.

4. **Матеріали науково-практичної конференції «Освіта і наука в Туреччині»**, присвяченої Святу національного суверенітету і дітей [Електронний ресурс] / Київ. нац. лінгвіст. ун-т, Посольство Турецької Республіки в Україні ; за ред. Спіцина Є. С. – Електрон. дані. – К., 2008. – 62 с. – Режим доступу: http://www.knlu.kiev.ua/ua/ism/conf_tur240408.doc. – Назва з екрана.

5. **Салимова, К.** Становление светской школы в Турции / К. Салимова // Педагогика. – 2011. – № 4. – С. 107–114. – Библиогр.: 9 назв.

6. **Сапожников, С. В.** Історичний аналіз системи підготовки педагогічних кадрів Туреччини у світовому й національному контексті / С. В. Сапожников // Проблеми сучасної педагогічної освіти : [зб. ст.]. Сер.: Педагогіка і психологія / РВНЗ "Кримський гуманітарний університет". – Ялта, 2007. – Вип. 16, ч. 2. – С. 82–88.

7. **Сапожников, С. В.** Система вищої освіти Турецької Республіки в умовах сьогодення / С. В. Сапожников // Вісн. Дніпропетр. ун-ту економіки та права ім. А. Нобеля. Сер.: Педагогіка і психологія. – 2011. – № 1. – С. 41–45. – Бібліогр.: 3 назви.

8. **Сапожников, С. В.** Спроба структурного аналізу системи вищої освіти в Туреччині / С. В. Сапожников // Гуманіт. науки. – 2008. – № 1. – С. 125–130. – Бібліогр. в кінці ст.

9. **Сапожников, С. В.** Становление и развитие системы довузовского образования в Турецкой Республике / С. В. Сапожников // Проблеми сучасної педагогічної освіти : [зб. ст.]. Сер.: Педагогіка і психологія / РВНЗ "Кримський гуманітарний університет". – Ялта, 2007. – Вип. 15, ч. 2. – С. 276–281 : ил. – Библиогр.: с. 281.

10. **Сапожников, С. В.** Функціонування державної освітньої системи Турецької республіки як країни-члена Чорноморського економічного співтовариства / С. В. Сапожников // Гуманіт. науки. – 2010. – № 2. – С. 130–135.

11. **Усманова, С. М.** Сравнительный анализ уровней высшего образования в Украине и Турции / С. М. Усманова // Проблеми сучасної педагогічної освіти : [зб. ст.]. Сер.: Педагогіка і психологія / РВНЗ "Кримський гуманітарний університет". – Ялта, 2009. – Вип. 21, ч. 3. – С. 226–231. – Библиогр.: с. 231.

12. **Усманова, С. М.** Уровни высшего образования в Украине и Турции в контексте Болонского процесса / С. М. Усманова // Розвиток освіти в умовах поліетнічного регіону : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 9–11 квіт. 2009 р. : [зб. ст.]. / РВНЗ "Кримський гуманітарний університет". – Ялта, 2007. – Вип. 5, ч. 3. – С. 208–213.

13. **Alkan, S.** Studying computer game learning experience through eye tracking / S. Alkan, K. Cagiltay // British journal of Education Technology. – 2007. – Vol. 38, № 3. – P. 538–542.
14. **Knowledge, networks and nations:** Global scientific collaboration in the 21st century, Report 03/11 DES2096, The Royal Society - [Электронный ресурс]. – Электрон. дані. – Режим доступу: http://royalsociety.org/uploadedfiles/royal_society_content/influencing_policy/reports/2011-03-28-knowledge-networks-nations.pdf – Назва з екрана.
15. **National Education Statistics.** Formal Education 2010–2011 – Ministry of National Education, Turkish Statistical Institute [Электронный ресурс]. – Электрон. дані. – Режим доступу: http://sgb.meb.gov.tr/istatistik/meb_istatistikleri_orgun_egitim_2010_2011.pdf. – Назва з екрана.
16. **Ozdemir, S.** Integrating information and communication technologies in the Turkish primary school system / S. Ozdemir, E. Kilic // British journal of Education Technology. – 2007. – Vol. 38, № 5. – P. 907–916.
17. **Turam, B.** The politics of engagement between Islam and the secular state: ambivalences of “civil society” / B. Turam // British j. of sociology. – L., 2004. – Vol. 55, issue 2. – P. 259-281.
18. **Tuzun, H.** Blending video games with learning: Issues and challenges with classroom implementation in the Turkish context / H. Tuzun // British journal of Education Technology. – 2007. – Vol. 38, № 3. – P. 465–477.